

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / B. Luiten

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **325**

B. Luiten

Vrij in hart en nieren

MEDITATIEF **329**

O.W. Bouwsma

Groeien in liefde

WANDELEN MET GOD **330**

R.J. Meijer

De hemel als 4e dimensie

UIT ALLE VOLKEN **332**

W.M. Bakker

Armeens kerstfeest

MAN, VROUW EN KERK **333**

E.A. de Boer

Is zwijgen goud?

KERK EN MUZIEK **338**

J. Smelik

Abraham Kuyper en de
muziekgeschiedenis

LIED VAN DE WEEK **343**

A. de Heer-de Jong

Lied 392: 'Blijf mij nabij'

en verder...

Uit de kerken

VRIJ IN HART EN NIEREN

*H*et regent ontslagen. Bij KPN bijvoorbeeld moeten zo'n 5000 personeelsleden weg. Dat zal door velen ervaren worden als een teleurstelling, om geen ander woord te gebruiken.

Simeon in Jeruzalem werd ook ontslagen. 'Nu laat Gij, Here, uw dienstknecht gaan'. Voor deze trouwe dienaar was dat evenwel een grote vreugde. Het eeuwenlange profetische spreken was overgegaan in aanschouwen. Nu spreekt de profeet en hij ziet tegelijk. En dan gaat hij. 'In vrede, naar uw woord'. Hij is vrij. Vrij door het Woord van God en de vervulling daarvan. 'Mijn ogen hebben uw heil gezien'.

Typisch vrijgemaakt

We hebben het over 'typisch vrijgemaakt'. In de mond van sommigen haast een laatdunkende term. Ze haasten zich te verontschuldigen en te verklaren dat ze zelf niet zo eigenaardig zijn.

Vorige week zagen we, hoe het typisch vrijgemaakte juist de mist ingaat als je zo focust op de eigenaardigheden. Dan ontgaat je, dat de vrijheid waar het om gaat de ruimte is om de Here te dienen. Geen instantie mag zich verheffen boven het Woord van

God om die ruimte te beperken. Geen paus, geen koning, geen synode, en evenmin de eigen vernieuwingsdrang of de hang naar traditie. Ook die kunnen namelijk van geweldige invloed zijn, zuivere bijbelse studies en gesprekken onmogelijk maken. Die vrijgemaakte wereld is groot, zo zagen we vervolgens. Al heet het van land tot land anders, overal kom je de kerk van Jezus Christus tegen die het Lam wil volgen, en het Lam alléén. De kerk die zich daarom niet buigt voor instanties en wetten die dat zouden inperken of verbieden.

Heel wezenlijk, oorspronkelijk en herkenbaar.

En toch is daarmee het typisch vrijgemaakte nog niet voldoende beschreven. Het gaat namelijk niet alleen om **de** vrijheid van Gods Woord, maar ook (**en voor-** al) om de vrijheid **door** Gods Woord.

Vrij door het Woord

De synode sprak. Het had overal over kunnen gaan. Maar het ging over de doop.

De synode *corrigeerde* het stellige Woord van God in de doop, en beroofde het zo van zijn kracht. 'Ik doop je' werd tot 'Ik hoop dat ik je doop'. Want de

KERNREDACTIE:

DRS. G. J. VAN MIDDELKOOP,
PROF. DR. B. KAMPHUIS

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DR. E. A. DE BOER,
DRS. A. L. Th. DE BRUIJNE,
DRS. I. D. HAARSTMA, DRS. P. HOUTMAN
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES,
J. WESTERT

MEDEWERKERS

J. J. D. BAAS, DRS. E. BRINK,
J. M. DE JONG,
DRS. C. HOKSBERGEN,
DRS. A. S. VAN DER LUGT,
DR. J. SMELIK, DRS. H. VELDMAN

REDACTIE-ASSISTENT

H. PRINS, Meulenbeldlaan 159, 7602 XK Almelo,
tel. 0546-870843 E-mail: reformatie@wxs.nl

Alle stukken **bestemd** voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen

UITGEVER

Pnnt Media bv, Bedum. Technische Realisatie.
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES

Scholma Druk, postbus 7, 9780 AA Bedum
Telefoon 050 - 301 3636 Fax 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie)
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg
ING Bank 66 30 92 620

ABONNEMENT:

€ 47,- per jaar. Studenten € 35,- per jaar (binnenland).
€ 92,50,- per jaar (buitenland).
Opzegging dient 1 maand voor het verstrijken van het lopende **jaar** te geschieden

Losse nummers f. 1,20 (incl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah
Tel. (0521) 515946

ADVERTENTIES:

Prijs € 0,45 per mm. Contra
vraag

Zonder schriftelijke toestemming
uitgever is het niet toegestaan
dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

doop zou alleen voor **die** kinderen echt zijn, die al een kiem van wedergeboorte bij zich droegen. Wat de synode openlijk zei was al jaren aan de gang. En het beperkte zich niet tot de doop, het was zo breed als de prediking. Daardoor werden mensen teruggeworpen op zichzelf om te ontdekken, of er wel ergens een werk **van** God in hun hart te vinden was.

Wij kunnen ons dat nauwelijks voorstellen. Het Woord is om je aan vast te houden. zo weten wij. Maar dat lukt niet als er altijd een voorvraag wordt gesteld. namelijk: heeft God dit Woord (**deze** doop, enz) wel **voor** jou **bedoeld**? **Kun** je dat merken in je hart? Ontdek je daar een soort zekerheid **vóór** het Woord uit?

Het evangelie kon groots worden gebracht. Maar het werd ook structureel onbereikbaar gemaakt. Net als in een etalage: je kunt alles **zien**, maar je kunt nergens bij. Eerst diende je een antwoord te vinden in je eigen Icvn. **Het** antwoord op de vraag: 'Is dit voor mij?'.

Het laat zich indenken hoeveel benauwdheid dat heeft gegeven. De vrijheid in Christus is groot. maar hoe krijg je daar met zekerheid deel aan? Waar in mijn leven vind ik dat bewijs, dat boven alle twijfel is veiheven? Met als gevolg een diep gevoel van **onvrijheid**, het structureel gevangen zitten in je onvolmaaktheid, je **ups en downs**, het heen en weer **gaan** tussen hoop en vrees.

Als je daaronder jarenlang hebt gezucht, is het werkelijk een **bevrijding** als het Woord van God **tot je doordringt**. Als je ontdekt **dat de** waarheid je vrijmaakt (Joh. 8:32), niet **voor** liet Woord maar **door het** Woord.

Leven door het Woord

Het is typisch de manier van handelen van God. dat je **door**

zijn spreken vrijgemaakt wordt en tot nieuw leven komt.

Paulus schrijft aan de Galaten, dat Ismael werd verwekt naar het vlees, maar Izak door de belofte (Gal. 4:23). Let wel: **door** de belofte! Het was niet **Abrahams** kracht en evenmin Sara's vermogen waardoor de stamhouder werd verwekt. Voor altijd werd de regel geschreven: **het ware zaad van Abraham leeft door de krocht van de belofte van God**. Waar die belofte doordringt komen mensen tot leven, om toegevoegd te worden aan het zaad van Abraham. Zo zijn de Galaten, net als Izak (!), kinderen van Abraham (Gal. 4:28).

Ja. let wel, er wordt aan toegevoegd: kinderen van de **vrije vrouw**, niet te verwarren met de kinderen van de slavin. Want die horen wel over God, maar verkiezen te leven door eigen kracht. Juist dat maakt ze slaaf, anvrj. Door eigen kracht zullen ze nooit de boeien kunnen verbreken waarin hun leven gebonden is. Terwijl wij door het Woord van God mogen opstaan in een leven dat vrij is.

Gemeente door het Woord

Wie is die vrije vrouw? Het staat erbij: het is het hemelse Jeruzalem.

Nee, dat is niet (alleen) in de hemel. Net zo min als dat alle schotse whisky in Schotland is en alle zwitserse kaas in Zwitserland. Hemels geeft de afkomst aan. Het nieuwe Jeruzalem is de stad van levende stenen die vanuit de hemel op de aarde wordt gebouwd. Zij is als een vrouw die op aarde haar stem laat horen en die zich hier en nu verheugt **over** haar talrijke kinderen. **Zij is een moeder die leven geeft**, die kinderen ter wereld brengt, Abrahams kinderen, wereldwijd.

Zij is vrij. vrijgemaakt, van eigen schuld en onvermogen, en even-

zo van allerlei wetticisme, judaïsme en andere dwaling.

En Hij **maakt** vrij, door de verkondiging van Gods ontferming in Jezus Christus, en door die verkondiging alléén. Gods **vrije** ontferming over verloren mensen, zonder enige voorwaarde vooraf.

Die waarheid maakt vrij, doet opstaan uit de dood, schenkt Iel leven, voegt toe aan Abrahams zaad en verbreidt zo de verbondsgemeente over de **hele** wereld.

Typisch vrijgemaakt.

Niet alleen 'het Woord bovenaan', in alle vrijheid. Maar ook 'door het Woord alleen', de vervulling in het hart als een diepe bevrijding. Vrij zijn in hart en nieren.

Heel wezenlijk, oorspronkelijk en herkenbaar. Wereldwijd.

Gemeente van mensen

Waarmee niet alles is goedgepraat wat ondanks Iet goede principe toch verkeerd is **gegaan**. Vanaf de kansels werd soms stevig uitgepakt, ongetwijfeld met goede bedoelingen, maar toch met te ver gaande invullingen en veroordelingen van persoonlijke keuzes. Het **hele** leven werd bestreken, en dat had iets goeds, maar daardoor ontstond ook gemakkelijk een controlerende en kritische sfeer. Alles werd hardop gezegd en zondig publiek afgekeurd. vanaf een 'uitgestelde' doop tot en **met een** bos bloemen op je graf. Dat viel niet altijd mee. Het is voorstelbaar dat menig een hieraan toch een gevoel **van** onvrijheid heeft overgehouden.

Andersom had dit tot gevolg, dat predikanten soms een merkwaardig universele functie kregen. Op vrijwel elk terrein van het leven stonden ze vooraan met een standpunt vanuit de hijhel, en **zij** werden vaak ook **geacht dat** te doen. De inzet zal

wel goed zijn geweest, maar het heeft er ongetwijfeld toe bijgedragen dat onder ons het ambt **zo** dominant is geworden en dat ambtsdragers zelf onder die last bezwijken. Ook is het volkomen voorstelbaar, wanneer een generatie gehukt is gegaan onder de boodschap dat je je geloofs-zekerheid in je gevoel moet zoeken, dat uit reactie alles wat ook maar riekt naar subjectivisme wordt **gewoerd**. En toch heeft een mens niet alleen verstand, maar ook een gevoelsleven. Als dat jarenlang wordt onderbelicht krijg je vroeg of laat de rekening gecrschteerd.

In het verlengde daarvan wordt de klacht gehoord. dat het soms **wel** erg veel over de hoge God ging, en over de roeping van de mens, maar weinig over de mens zelf. In z'n algemeenheid is dat moeilijk vast te stellen. lijkt **me**. Toch spreek ik regelmatig mensen van om en nabij de middelbare leeftijd die moeite hebben de bevrijdende waarheid innerlijk te ervaren. Het zij zo. Toch zal de waarheid ook hen bevrijden. als ze het van die waarheid alleen blijven verwachten.

Gemeente van Jezus Christus

Ook in dit opzicht is het dus werkelijk niet moeilijk om in het gereformeerd-vrijgelnaakte kerkelijke leven allerlei eigenaardigheden aan te wijzen. Je mag je daar ook best voor verontschuldigen. Als je maar niet denkt dat je met deze eigenaardigheden de kern van het vrijgemaakt-zijn beschreven hebt. *Die kern is het vrij zijn, in hart en nieren.* Vrij van schuld, vrij voor God, in en door Jezus Christus en door Hem alleen. Het is een innerlijke vrijheid die het uithoudt, door Gods genade, ook al word je als christen daarom vervolgd, geslagen, opgesloten en misschien wel vermoord. Vele getuigenissen

zijn voorhanden, van christenen die door **God** vrijgemaakt leefden en vrijgemaakt stierven.

Geen mens en geen macht kon hen weer tot slaaf maken.

Als iemand in deze vrijheid leeft, laat hij **dan** het vrijgemaakt-zijn niet denigrerend over z'n lippen laten komen. Voor jezelf heb je dat immers niet nodig, en het **is** schadelijk voor anderen.

Laten we liever uitkijken dat we met het badwater niet ook liet kind wegspoelen.

Alleen de waarheid maakt vrij

Hiermee bedoel ik. dat we temidden van alle vragen en moeiten, die we graag zouden willen wegspoelen, moeten behouden waardoor de kerk kerk is: de heldere bediening van dat genadewoord, in allerlei ontmoetingen en vormei. waardoor God zelf aan mensen diepe innerlijke bevrijding schenkt, om voor eeuwig zijn kinderen te zijn. Er wordt gediscussieerd over oude en nieuwe preekmethode's. Ik heb daar nu geen oordeel over. als **Christus maar verkondigd en dichtbij gebracht wordt, in her hart en in de mond**, met welke methode dan ook. Dat is niet een kwestie van bijbeluitleg alleen, maar ook van een heldere verbinding tussen Woord en werkelijkheid, hoe dan ons leven en ons denken op een bevrijdende wijze zullen beginnen in Christus' dood en opstanding. Hij is de waarheid in eigen persoon (Joh. 14:6), wij mogen bestaan in zijn werkelijkheid.

Laat de prediking dan zijn wat zij moet zijn: klinkklare opening van de poorten van het hemelrijk (HC zondag 31), om Jezus te zien en te ontvangen in al zijn heerlijkheid. Tegelijk een klip en klaar sluiten van **die** poorten voor ieder die zich met niet beleiden zonden naar binnen wil dringen. en voor iedereen die aan

Jezus niet genoeg heeft maar daarnaast voorwaarden stelt, van welke aard ook, De waarheid zal vrijmaken. ook in het ontdekken van zonden. Deze waarheid zal ook vrijmaken van moedeloosheid en van alles waarin we kunnen vastlopen. individueel en gezamenlijk, als gelovige en als gemeente. Er zijn heel wat geluiden te horen in het land. naar de mens gesproken houd je dan je hart vast. Maar de kerk is uit God, zij ontstaat door zijn verlossende waarheid in ons leven, dan kan het niet anders of de hartenklop van het evangelie wordt steeds opnieuw gehoord. Die waarheid is namelijk vrij en kan niet opgesloten worden. En ze maakt vrij.

Dankbaar

Wat dit alles betreft is door de Vrijmaking ons veel bewaard en geschonken, door Gods genade. Als je dat peilt is, dat reden tot grote dankbaarheid. Met verdriet zien wij kerken waar het

Woord niet meer van God is, waar op die manier alles verloren gaat *wat alleen God door zijn Woord* kan geven. Met zorg zien we allerlei andere geestesrichtingen waarin Gods verbond niet eens voorkomt, waar Abraham alleen de vader van de joden is en de doop van vrije (!) kinderen in de mist wordt gezet. *Maar temidden van die hele verwarring is er ook een vrije vrouw (door God telkens weer vrijgemaakt) die het Woord van vrije genade verkondigt en zo Abrahams kinderen baart. Om bloedzuinig op te zijn!*

Vandaar dit pleidooi in twee afleveringen, aan het begin van dit nieuwe jaar. Misschien iets om met elkaar te bespreken?

Vrijgemaakt: samen vrij in de werkelijkheid Christus.
Een vrije kerk. Een vrij hart.

Ds. B. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk Zwolle-Centrum

uit de kerken

Ulrum - Reroepen: J.M. Haak, kandidaat te Zwolle

Veendam - Beroep aangenomen: I? van den Berg te Anna Paulowna

Rotterdam-Oost - Beroepen: A.P. Feijen te Hattem-Noord

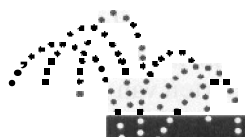
Slidrecht - Postadres (in plaats van de postbus): Elim-kerk, prof. van Musschenbroekstraat 4, 3362 SW Slidrecht.
Adres van ds. G. Timmermans (predikant van Slidrecht en van Ciorinchem):
Middeldiepstraat 108, 3361 VT Slidrecht, tel. 0184 - 449800 (privé), 0184 - 449826 (studeerkamer), e-mail: gwtimmermans@hetnet.nl

Nijkerk - Wijziging scribaatadres: Scriba: R.J. Sneep, Wittenburg 122, 3862 EK Nijkerk. telefoon: 033-2453111. postadres: Postbus 148, 3860 AC Nijkerk

Geerds Consult → Creatief en toekomstgericht

- * coaching & supervisie
- * loopbaan- en outplacementbegeleiding
- * conflicthantering en -bemiddeling

Drs. J.F. (Koos) Geerds - Wicherserf 19 - 7722 AT Dalfsen
Tel. 0529-432766; E-mail: geerdsconsult@wxs.nl

Postbus 499, 8000 AL ZWOLLE

Telefoon: 038-4270400
Fax: 038-4270401
E-mail: gvi@gbouw.nl

Meer Informatie? kijk ook eens op onze internetpagina:
www.steunpuntgemeenteopbouw.nl

dit bid ik, dat uw liefde nog steeds meer overvloedig moge zijn... (Filipp.1:9)

meditatief

Wat zou dat mooi zijn als het waar was: dat we groeien in liefde. Overvloedig zelfs. En waarom zou dat mooi zijn? Omdat het dan gaat om helder inzicht, om fijngevoeligheid, om te onderscheiden waarop het aankomt,

De Bijbel staat vol schitterende woorden over de liefde van God en de liefde van mensen. In Jezus Christus toonde Hij zijn liefde het allermeeft. Mensenliefde vindt op grond daarvan zijn weg naar boven en naar beneden, naar God en mensen toe. En liefde moet je leren. Liefde moei groeien.

Het is wat anders dan emotie en liefde is echt niet blind. Het gaat erom dat je het belang van de ander voor ogen hebt. Dat je jezelf wel voorbij wilt zien ten gunste van je naaste. De Here heeft in Jezus

laten zien hoe ver zijn liefde gaat. Daar kun je alleen maar verwonderd over zijn. Die liefde van Hem is immers het goede werk (vels 6) dat Hij in je begonnen is? En het resultaat ervan komt op Christus'dag tevoorschijn.

Liefde... geeft inzicht zegt Paulus. Inzicht in wat Gods Boodschap is, in wat Hij wil bereiken met je. Scherpt je fijngevoeligheid, want de liefde kwetst niet en doet de naaste geen kwaad (1 Kor.13). Het leert je tactvol te zijn en intuïtief' wijs. Wat heerlijk als anderen jou hun liefde laten zien en merken. Dat geeft zoveel goeds in je leven. Dat bouwt op. Je gaat leren te onderscheiden wat van belang is en wat niet. Niet alles is immers even belangrijk. In het gewone leven niet en evenmin binnen de gemeente. Gods liefde wijst je de weg. En

wat dan echt belangrijk is mag dan ook volop aan bod komen. Inclusief jijzelf! Paulus bad om groei in liefde. Laten ook wij het niet nalaten.

Ds. O.W. Bouwsma is **predikant** van de **Gereformeerde Kerk** te Gouda

Wandelen met God

Hoe ver weg is de hemel?

Een onderwerp om met eerbied en gepaste voorzichtigheid over te spreken. Maar wat is gepast?

Ik stel de vraag omdat het antwoord mij blijft bezighouden, Omdat je merkt hoezeer je voorstelling van de hemel veel andere dingen beïnvloedt. De hemel is boven en zien we na dit leven. Zo ongeveer vat ik een bepaald gevoel samen. Mist u iets? Ik ook.

Angst 1

"Je kunt er eigenlijk niet zoveel over zeggen. de hemel is boven en wij zijn beneden. Je kunt **het** je toch niet voorstellen hoe het is."

Ja, herkenbaar. zo'n reactie. Ik proef er de huiver in om al te makkelijk dingen in te vullen. Om wat te fantaseren. Dat is te waarden: eerbied en besef van je eigen kleine denkraam. Iets om zeker niet kwijt te raken. Gevolg is nogal eens een leegte. Een geestelijke lege plek in je geloof. in je beleving, je verlangen naar de hemel. Een deur lijkt dicht te zitten. Ik ervaar regelmatig een dubbelheid: juist de angst om het 'te plat' te maken bevordert onder ons een 'plat' leven. Een leven zonder echt een plek voor die hemel. Het is een gereserveerde plek en we spreken er gereserveerd over. Dat wel. Intussen groeit afstand en blijft er een beleving over waarin je vooral druk kunt zijn met je aardse hebben en houden. Wat begon met eerbied loopt uit op gemis. Wat je **niet** wilde, gebeurt juist om je heen: een 'open

hemel' is meer een belijdenis dan een belevenis.

Is dit plat?

Hoe praat je erover? Dan zit je in de praktijk, precies de plek waar onze ideeën hun uitwerking hebben.

Ik geef een voorbeeld uit het boekje *De kleine Profeet* van Tettie Hordijk-van der Wielen. Een fragment van een gesprek van een moeder met haar zoontje dat later op 12-jarige leeftijd overleed aan kanker:

"Ik ging hij hem zitten op een trapkrukje. Ik vertelde... en hij werkte door. '...en als het waar is waar de dokter bang voor is, dan kunnen we daar niets mees aan doen. Dan zul je sterven...' Hij stopte met vijlen en keek me aan. 'Heb ik daar wel zin in?' 'Ik denk het niet Pieter, maar her moet volgens de Here, fantastisch zijn in de hemel. En Hij kan het weten, Hij woont er al.' 'Maar ik vind het hier ook zo fijn, ik vind dit ook zo fijn!' En hij wijst op zijn 'rommel'. 'Ja schnt. Maar, weet je, dit

alles doe je ook in de hemel hoor!' 'Ja, echt? Maar hoe moet dat dan met gereedschap en zo?' 'Dat hebben ze daar allemaal wel. Alles wat je hier heerlijk en fijn vindt en graag doet, is daar!'"

Tot zover een aangrijpend moment van een echt gebeurd verhaal. Mijn vraag: is dit te plat? Er zo met je kind over te praten? Niet zomaar, maar in een poging om je doodzieke kind iets van de hemel te laten zien?

Van Luther gaat het verhaal dat hij zijn kinderen voorhield dat ze in de hemel met een gouden hobbelpaardje zouden spelen.

En met gouden pijl en boog.

Nogmaals: te plat?

Misschien zou u het anders zeggen. Maar bedenk dan eens: hoe dan?

Bethel

God zelf heeft ooit iemand uit de droom geholpen. En daarmee ons. De nog jongeman, kende een vrij plat leven. In zijn familie behoorde hij tot de eerste generatie die met het geloof 'min of meer' opgegroeid. Zeg maar de tweede generatie. Gewend om z'n eigen gang te gaan, dat vlekkeloos te combineren met het meegekregen geloof. Regelde graag zijn eigen zaakjes.

Ik heb het over Jacob. Wal opvalt hoe juist in zijn leven er een plathed is. Handigheid troef, maar van geloof lees je minder. Na het bedrog van het eerstgeboorterecht vlucht hij voor zijn leven. De beetnemer moet zijn hachje redden. Midden in dat scenario die droog in Bethel. Een ladder

staal recht overcind **vanuit zijn** leven. Een hemel gaat open. Ontmoeting met God. Engelen **gaan** in drommen op en neer. Druk verkeer. Ja en?

Wie het verhaal van Jacob bij **Bethel** leest en herleest komt onder de indruk van de hemel. **God** die zelf het moment aangebroken acht om in te breken. Inbreken in dat gesloten denken. Het zelf doen, het zelf redden, enzovoort.

Is dat niet exact de plek die de hemel wil innemen: midden in ons leven? Wij zijn het die het al te makkelijk reserveren voor 'na dit leven'. Natuurlijk zit daar iets in. Toch zie je hoe waar het is, wat C.S. Lewis ooit schreef: als je later in de hemel bent, zul je terugkijkend naar je leven zien dat je er al elk moment in de hemel leefde. En wie straks buiten de hemel staat ziel terugkijkend hoezeer hij of zij altijd al in de hel leefde.

De geschiedenis van Jacob schudt je wakker: een ladder in **jouw** leven.

Angst 2

Ik kom bij een tweede angst: hemel betekent vooral hoogtepunt. Of oordeel. Juist bij opacchte gelovigen kan dat laatste overwicht krijgen. En je gaal, je doet, je bent druk. Zou je intussen niet meer willen **binnen-gaan**?

Tien God inbrak bij Jacob was er géén hoogtepunt en alle reden tot oordeel of verwijt. Tevergeefs zoek je ernaar. Wel een belofte. Al met al: een omarming van **de** hemel.

Dat treft: je zult je door de hemel moeten laten omarmen. Die ladder werd neergepoot **in** een leven waar het een en ander aan mankeerde. Zacht gezegd. Maar de ladder stond er. Niet neergelaten vanuit de hemel-boven.

Opgericht van beneden-af; **van-**

uit een mensenvleven. Dat is onze God: Ik zet een ladder neer in jouw leven. Mijn Ieven, Heer? Ja - jouw leven. Vandaaruit gaan we werken. Gaan we leven.

Benedenenboven

En dan valt dat hele plaatje van boven en beneden in duigen. Als je **it** maar even tot je door laat dringen. De hemel, niet als eindpunt. De hemel, niet als verheven en beoordelend neerkijkend.

Engelen gaan **op** en neer. In die volgorde. Het begint beneden. Zelfs de solist Jacob wordt er recht voor **gezet**. Hier is jouw opening naar boven. Zo ga jij verder. God kweekt hier een **geestelijk** besef: zo werkt het. Dit is hemel. Eerst engelen omhoog - met jouw leven, dat zij meenemen. Mijn leven gaat omhoog. Gods liefde komt naar beneden. Ik ben God - en hier **wil** ik zijn: in jouw bestaan vandaag. Ontdek de opening waar die is.

Waar is de hemel mee bezig? Met de aarde. Iets dat je vervolgens steeds meer elders in de bijbel terugvindt. Tot en met Openharing. Ons beeld van de hemel wordt daarin bijgesteld. God **is** geïnteresseerd in ons leven! Maar hoven en beneden kennen dus ook echte verbinding. Continu. De onzichtbare dimensie. De hemel als vierde dimensie.

Hemel en wedergeboorte

Als je hier mee bezig bent, zul je ontdekken hoezeer dit je beïnvloedt. Omdat het er continu **is**. Niet weg te schuiven. Een perspectief, maar ook **méer** dan een perspectief. Een werkelijkheid. Jezus zelf haalt het beeld van die ladder later aan: vanaf nu **zul** je engelen zien opstijgen en neerdalen via de mensenzoon. Jezus als levende ladder (Joh.1,52). Als Persoon waarin ik die werkelijkheid zie worden.

Twee hoofdstukken verder staat

die bekende passage over wedergeboorte. Je kunt niet binnengaan, tenzij je wedergeboren bent.

Trek die opmerking eens dicht aan tegen dit thema. De hemel is niet een kwestie van afstand. Maar een kwestie van een hergeboorte. De afstand naar de hemel overbrug je niet door een lange reis. Geen tijd, geen afstand is het eerste. Maar in die nieuwe werkelijkheid geboren worden.

Hier ligt ook meer ons probleem met de hemel en tegelijk ons (sluimerende) verlangen! Het heeft te maken met oog willen krijgen voor de geestelijke dimensie van je leven. Dat betekent ook: vanuit de hemel gaan denken impliceert vooral ook een andere **benadering**. Daarbij blijft de hemel een **plaats**, maar wel één waar je zelf steeds meer **thuisraakt**. Daas ligt Gods bedoeling en de scholing **van** ons aardse leven. Laat ik **dát** toe?!

Ik geloof in de hemel...

Ik geloof dat we meer kunnen leren loslaten. Dat we **meer** proporties kunnen gaan zien. Dat we meer Jezus Christus kunnen ontvangen in ons leven en **meer** van zijn Geest. Als...

Als we de hemel toestaan er meer te zijn in ons leven. De ladder niet wegduwen voor straks, of voor hoogtepunten alleen.

Om zelf herboren te worden in **de** omhelzing van de hemel. Om anderen niet alleen je eigen schaduw, maar ook een glimp van het hemelse te kunnen laten zien.

Ds. R.J. Meijer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Surhuisterveen en Opende

Uit alle volken

„Christos ben met jou“, fluistert een Armeense vrouw nie toe. De boodschap gaat van rij tot rij de kerk door. Het symboliseert dat de Armeense christenen het Evangelie van Kerst moeten uitdragen, als lichtende sterven in de wereld.

Het is zondag 6 januari. Kerstfeest op de Armeense kalender. Vandaag zijn de rollen omgedraaid. Sinds enkele jaren leeft een groep Armeense christenen uit het AZC met onze gemeente mee. Op deze eerste zondag van het jaar zijn we met meer dan tien Nederlanders te gast in de Armeense Apostolische Kerk, die volgens de overlevering is ontstaan nadat de apostelen Taddëüs en Bartoloméüs in de eerste eeuw het Evangelie in Armenië brachten.

Omdat het eigen, eeuwenoude gebouw in het centrum van Amsterdam maar klein is, heeft deze speciale dienst plaats in een grote, i-ooms-katholieke kerk in Watergraafmeer. Aan het begin van de middag stromen de Armeniërs massaal de kerk binnen, steken al dan niet een kaarsje aan en nemen plaats in de houten banken.

Vanuit de voorste rijen volgen we wat zich tijdens de dienst van Woord en Tafel rondom het altaar afspeelt. Een priester en enkele diakenen, in liturgische gewaden, spreken en zingen, afgewisseld door een klein koor dat achter een kerststal staat opgesteld. De gemeente luistert, soms zittend, dan weer staand. Verschillende keren slaan de meeste kerkgoangers een kruis. Een enkeling knielt een keer neer voor een gebed.

Omdat alle gesproken en gezongen woorden langs me heen gaan, mediteer ik intussen over de tekst die mei grote letters boven het altaar staat geschreven: "Door HEM en Met HEM en In HEM". Als er enige beweging in de gemeente komt, ben ik weer bij de les. De mensen op de voorste rij draaien zich om en geven fluisterend een boodschap door aan degenen die achter hen zitten. „Christos ben met jou“, zijn de woorden die mij uiteindelijk bereiken.

Even later richt de priester zich voor liet eerst duidelijk tot de gemeente. De dienst is al bijna een uur aan de gang, als hij achter de kathedra plaatsneemt voor een preek van een kwartier. Aan het eind van de dienst wordt nog een kruis gewijd en mag iedereen naar voren komen om het kruis en de hand van de priester te kussen. Angela schuift de bank uit en komt naar me toe. „Wil jij naar voren?“ gebaart ze. Als ik het hoofd schud, maakt ze duidelijk dat zij het ook niet van plan is. „Kom op, we gaan!“ maakt ze onomwonden duidelijk.

Tijdens het koffie drinken vraag ik een paar Armeniërs naar de inhoud van de dienst. De meesten weten weinig meer te zeggen dan dat het over Kerst ging. Zelfs een van de diakenen, die toch goed Nederlands spreekt, komt niet verder dan: „Het ging over de geboorte van de Heere Jezus enzo.“ Een Armeense vrouw vertelt dat ook schuldbelijdenis een plaats in de dienst had. En pakt dan snel haar camera om met haar kinderen bij de kerststal gefotografeerd te worden.

Een van de dames van het koor, geboren in Istanbul en inmiddels zestien jaar in Nederland woonachtig, legt uit dat de vaste liturgie van de Armeense Apostolische Kerk werd gevolgd, die op onderdelen is aangepast vanwege Kerst. In het tweetalige boekje dat ze tevoorschijn haalt, kan ik de verschillende elementen van de dienst terugvinden.

De reacties van de meer dan twintig Armeniërs die met ons zijn meegekomen, lopen sterk uiteen. Hayastan vertelt blij dat dit voor haar een belangrijke dag is. Vroeger heeft ze zelf in een kerkkoor gezongen. De dienst van vandaag roept veel herinneringen bij haar op. Angela daarentegen voelt zich in deze omgeving niet thuis, al is de taal dan Armeens. Haar herinnering aan de kerk van haar geboorteland is er een van sobere gebouwen of diensten in de open lucht. Ze heeft vanmiddag het gezamenlijk bijbellezen, bidden en vooral ook de gemeentezang gemist. „Het was net een toneelstuk dat werd opgevoerd. Wij keken er vanaf een afstand naar“, zegt ze teleurgesteld.

Maria vertelt, via een vriendin die haar vertaalt, dat ze in haar eigen land bijna nooit naar de kerk ging. Pas toen ze in Nederland kwam, begon ze het belang van het Woord in te zien. Hoewel ze van onze erediensten weinig verstaat, is ze regelmatig in de kerk. Sprekend over de Armeense priester schudt ze haar hoofd. De Nederlandse dominie is „goed“, zegt Maria nadrukkelijk. En lachend voegt ze eraan toe dat ze zijn hand tenminste niet hoeft te kussen.

Profeterende vrouwen in hef Nieuwe Testament 2

Uit Paulus' brief aan de gemeente te Korinthe blijkt: hij gaat er zonder meer van uit dat zowel mannen als vrouwen actief deelnemen aan de samenkomst. Zowel in bidden als profeteren, in hardop en publiek spreken: tot God in aanbidding of smeking en met Gods Woord tot opbouw. In 'bidden en profeteren' zijn meerdere vormen samengevat. Dat mannen én vrouwen in de samenkomst van de gemeente aan hef woord komen is natuurlijke en tegelijk geestelijke zaak. De Geest geeft een verscheidenheid aan gaven, die niet aan een van de seksen gebonden is.

Toch was de samenkomst van de gemeente te Korinthe, ondanks de rijkdom, ~~en~~ vrij. Daarom schrijft Paulus erover en brengt orde in de dreigende chaos aan. In dat kader noemt hij dat de vrouwen in de gemeente moeten zwijgen. Spreken is zilver, maar is zwijgen in de gemeenfe dan goud?

Beperking van spreektijd

In onze geëmancipeerde oren klinkt het hoogst discriminerend: dat vrouwen wel, maar mannen niet, op een bepaald moment mochten zwijgen. We verslikken ons in een passage als 1 Kor. 14:34-35 en die blijft als een graat in de keel zitten. Het is nuttig ons te realiseren dat de apostel hier niet één, maar drie 'zwijgsgeboden' geeft. De eerste twee aan alle gemeenteleden, en pas de derde aan vrouwen. Na de eerste twee oproepen tot zwijgen zegt Paulus tegen heel de gemeente: 'God is geen God van wanorde, maar van vrede' (vs. 32).

Hoofdstuk 14 is gewijd aan gebed (spreken in talen) en pro-

fetie. Paulus brengt orde aan in de verhouding tussen beide vormen van spreken. In de verzen 26-36 geeft hij eerst over de beide vormen van spreken een beperkende bepaling: wanneer te spreken of te zwijgen.

1. Eerst komt het *bidden* of spreken in een taal aan de orde. 'Laten het er ten hoogste twee of drie zijn, ieder op zijn beurt, en laat één uitleg (vertolking van het gezegde) geven' (vs. 27). Dat is de regulering. Maar dan volgt de beperking: 'Is er echter geen uitlegger, dan moet men zwijgen in de gemeente' (vs. 28). Zwijgen is in dit geval: niet hardop en publiek, maar stil en persoonlijk bidden. (Tussen haakjes: een mooie tekst om ruimte te geven

aan een moment van stil gebed in de eredienst!). Ja, zwijgen kan goud zijn.

2. Dan komt het *profeteren* aan de orde. Er is een sterke parallel met het voorafgaande. De regulering is: 'twee of drie mogen het woord voeren' (vs. 29). En zoals er bij het gebed in een taal een vertolker is, moet er bij de profetie – in dit geval: door anderen, dus meerderen – beoordeeld worden wat gezegd is. Op de regulering volgt ook hier een beperking die zwijgen inhoudt: als iemand anders een openbaring ten deel valt, moet de eerste zwijgen (vs. 30). Die 'eerste' is mijns inziens degene die het woord nam om de profetie te beoordelen. Zwijgen is in dit geval: niet doorgaan met spreken, maar de beoordeling opschorten tot later. Ja, soms is zwijgen goud.

Beperking van spreektijd is een ding. Maar een spreekverbod opleggen, zoals in het derde geval aan vrouwen, is wat anders. Bedoelt de apostel dit?

Verbod op welk spreken?

In deze eerste twee situaties is 'zwijgen' dus niet absoluut. Het impliceert voorrang geven aan het meerdere. Het meerdere in het eerste geval is: opbouw door verstaanbaarheid. In het tweede geval: openbaring boven beoordeling. Bovendien geldt dit zwijgen – op die plaats of op dat moment – alle leden van de samenkomst.

3. Maar dan volgt inderdaad de

derde sprekebeperking.¹ 'Zoals in alle gemeenten der heiligen moeten de (of: uw)² vrouwen in de gemeenten (samenkomsten) zwijgen; want het is haar niet vergund te spreken, maar zij moet ondergeschikt blijven, zoals ook de wet zegt' (vs. 34). Geen regulering, maar een algemene beperking. Haar beperking van spreken lijkt absoluut. Niet alleen op dat moment, maar permanent. Niet alleen niet op die plaats, maar alleen thuis mag zij spreken. En dan nog alleen vragen stellen!

Dit derde geval van zwijgen kan niet zo makkelijk gerubriceerd worden als de eerste twee. Die gingen over bidden en profeteren, waaraan christinnen in principe mogen deelnemen.

De grote vraag is dus: over welke vorm van spreken gaat het in vs. 34-35, de derde beperking van het publieke spreken? Waarbij moeten vrouwen zwijgen? Dat leren we als we zien wie de laatste sprekers waren en over welk spreken het ging. In vs. 29 was Paulus toe aan de persoon die een uitgesproken profetie beoordeelen. Is liet een betrouwbare profetie, die de aanspraak op een woord Gods mag maken? Wat is de implicatie van het gezegde?

Beoordelend spreken

'Beoordelen' is ook een van de vormen van spreken in de samenkomst.:

Paulus heeft wat hij daarover wilde zeggen in vs. 29, onderbroken met de eerste bepaling dat diegene, die ter beoordeling spreekt, moet zwijgen op het moment dat een ander een openbaring ontvangt. In het kader van beoordelen, ieder op zijn beurt spreken én kunnen zwijgen zegt Paulus dan: 'en de geesten van de profeten zijn aan de profeten onderworpen'. De geest van de profetie moet getoetst

worden door de Geest der profetie."

Ook dit heeft met het 'onderscheiden der geesten', genoemd in 1 Kor. 12:10 te maken. Sterker nog, we vatten het onderscheiden der geesten wel eens teveel op als 'de geest van de tijd'. Het is echter dichterbij: goed en kwaad moet onderscheiden worden in de geest die in mensen is, ook in de gemeente.³ Niet alleen de profetie, maar ook de geest van de profetie moet worden beoordeeld! Is wat hij in Gods naam meent te zeggen, in overeenstemming met de Schriften en het apostolisch fundament? En de vraag is dan of vrouwen daaraan meedoen.

Ik vat dit beoordelend spreken op als van zo groot gewicht dat het in de buurt komt van wat Christus tegen zijn leerlingen zegt: 'Al wat gij op aarde binden zult, zal gebonden zijn in de hemelen; en al wat gij op aarde ontbinden zult, zal ontbonden zijn in de hemelen' (Mat. 16:19; 18:18). Dat is alles wat voor leer en leven als gezaghebbend gelden zal,

Elkaar onderdanig

Bij profetie en beoordeling moeten mannen kunnen zwijgen als een ander, voorrang tot spreken krijgt. Dat is een voorbeeld van wat Paulus elders noemt: 'Weest elkaar onderdanig in de vreze van Christus' (Ei. 5:21). 'Onderdanig' is hetzelfde woord dat Paulus gebruikt als hij schrijft: 'de geesten van de profeten zijn aan de profeten onderworpen.' We onderwerpen ons aan de beoordeling door de anderen. Want pas na de beoordeling is duidelijk of er sprake is van betrouwbare profetie! Daar moet ieder zich in onderworpenheid aan de hele gemeente aan houden. 'Want God is geen God van wanorde, maar van vrede' (vs. 33).

Op dat punt gekomen noemt Paulus, als tweede bepaling rond de beoordeling van profetie, het zwijgen van de vrouwen. Zij mogen zich blijkbaar niet mengen in het publieke gesprek van hen die de profetie tegen het licht houden van Gods bekende openbaring. We veronderstellen dat dit gesprek ging over de betrouwbaarheid in het licht van de leer en over de consequenties voor de levensstijl en koers van de gemeente. Waarom zouden onze vrouwen er juist dan het zwijgen toe moeten doen? J. van Bruggen zegt het zo: 'Wanneer vrouwen deelnemen aan het beoordelend leergesprek waarin de waarde en de betekenis van de ontvangen profetie worden bepaald, zouden de geesten van de mannen-profeten dus onderworpen zijn aan de vrouwen-profeten'."

Paulus zegt ter verklaring: 'maar zij moeten ondergeschikt blijven'. Ik vat Paulus' doorgaand spreken over de 'onderdanigheid' van de vrouw op als: het accepteren van haar eigen plaats én van de verantwoording die mannen voor God dragen. Mannelijk en vrouwelijk is voor God immers niet uitwisselbaar. De beoordeling van profetie lijkt dan te horen bij het terrein van de verantwoording. De vrouw zal hem die verantwoording laten door zich in dit gesprek niet op te dringen.

De wet

'Maar zij moeten ondergeschikt blijven, zoals ook de wet zegt' (vs. 34). Soms zegt men: er staat nergens in het Oude Testament dat vrouwen zwijgen moeten. Op welke 'wet' beroept Paulus zich dus? Een makkelijke verklaring is: 'de wet van de synagoge', en dus een joods gebruik.⁷ Maar daarop doelt Paulus nooit als hij over 'de wet' spreekt. Vrijwel

alle uitleggers kiezen **voor** deze uitleg: de apostel verwijst **naar** wat de Torah, met name in Gen. 2, over man en vrouw zegt.⁸ Paulus verwijst vaker naar deze grondwet van het huwelijk. Er is veel overeenkomst tussen 1 Kor. 14:34-36 en 1 Tim. 2:9-15 (waarop ik **later** hoop in te gaan). Daarin noemt Paulus niet 'de wet', maar verwijst wel naar Genesis 2-3. Ook in 1 Timoteüs 2 gaat het over huwelijk en gezinsleven. Zo ook in het vervolg van 1 Korinthe 14. **Want** de apostel werkt de opdracht aan vrouwen te zwijgen zo uit: 'En als **zij** iets te weten willen komen (leren), moeten zij thuis haar mannen om opheldering vragen'. Voos de getrouwde vrouw is dat haar echtgenoot, voor de ongetrouwde haar voogd of broer, voor het meisje haar vndr.

Thuis: ten opzichte van de samenkomst moeten we dat niet te smal opvatten. Alsof vrouwen in de samenkomst niets mogen **zeggen** en alleen binnenshuis haar mond mogen opendoen. Het is misschien niet overbodig **te** zeggen: er is meer in het (juist christelijke) leven dan de samenkomsten van de gemeente. Vergelijk niet dat de *huizen* **geheiligd** zijn door de Geest! We zullen dat in het volgende artikel zien: het geestelijke rijke huis van de evangelist Filippus en vier **profe-**lerende dochters. Er is niets minderwaardigs aan geestelijk gesprek en gebed in de thuissituatie. Daar leven man en vrouw primair voor **Gods** aangezicht. Het bevragen van mannen in het kader **van** de beoordeling van profetie past dus beter in de thuissituatie dan in de publieke samenkomst. Dat **past** bij de verhouding van man en vrouw voor Gods aangezicht. Juist publiek. 'Want het staat **lelijk voor** een vrouw te spreken in de gemeente (samenkomst)' (vs. 35).

Lelijk?

Wij voelen niet zo makkelijk aan waarom het op de voorgrond treden van vrouwen **lelijk** zou staan. Een sterk afkeurend woord! Het tegenovergestelde van mooi. Het Griekse woord duidt op wat beschamend, ontrend is. Zo gebruikte Paulus het al in 1 Kor. 11:6 voor de uitstraling van sommige vrouwen. Wanneer man en vrouw in de samenkomst van plaats verwisselen is dat beschamend voor beiden. Ook voor de gehuwden. Juist in de samenkomst waar zij voor God en mensen staan. Gehruikt Paulus nu een gevoelsargument wat toen als beschamend ervaren werd? Maar dat verschilt van cultuur tot cultuur. Eer en schaamte spelen in de Oosterse cultuur een grote rol, en minder in het Westen. Wij vinden het ook niet prettig wanneer een vrouw haar man in het publiek afvalt. Andersom evenmin. Toch geloof ik niet dat Paulus in 1 Kor. 14 de algemene zede van zijn tijd als norm neemt. Het is wel een uitgangspunt: wat als oneervol, beschamend ervaren wordt. Maar het wordt in zijn schrijven een morele leerin. Christenen geven gestalte aan het geloof in de cultuur waarin zij leven. Daarbij houden zij rekening met die cultuur. Maar in de moraliteit komt een eigen motief mee. We zoeken **juist** niet het lelijke, maar 'het goede, welgevallige en volkomene' (Rom. 12:2). De apostel legt een enorme klem op de beperking van het publieke spreken van vrouwen. In het beroep op christelijke presentatie in de samenleving. In het beroep op de wet. En tenslotte door de omlijsting **van** vs. 34 en 36. 'Zoals in alle gemeenten der heiligen ...': de beperking is niet speciaal op Korinthische toestanden toegesneden. Het geldt de stijl van de kerken samen. En om

die reden pareert hij niet vs. 36 eventuele Korinthische eigen-dunk: 'Of is het woord Gods bij u begonnen!' **Of** heeft het alleen u bereikt?'

Vrede of chaos?

Tot zover de lezing van 1 Kor. 14:34-36 in het ruimere verband van Paulus' brief. We zien dat vrouwen een natuurlijke ruimte hebben om in de samenkomst deel te nemen aan het bidden en profetisch spreken. Aan spreken tot God in Christus én aan spreken uit het Woord dat ontvangen is. Die vrijheid **mag** echter volgens Paulus' sterke aanwijzing niet tot chaos worden. De vrede in de gemeente **mag** niet geschonden worden (vs. 33j). Daarom mogen de vrouwen niet deelnemen aan het publieke gesprek waarin de peest en de profetie van mannen getoetst wordt. De onderschikking **aan** elkaar houdt voor vrouwen **op** dat moment concreet in: haar eigen plaats aanvaarden en niet in de verantwoording van mannen treden. Het raakt de vrede, de onderlinge omgang. De grote vraag is echter: hoe passen we dit apostolisch vermaan vandaag **toe**? Onze eredienst is grootschaliger dan de samenkomst, vaak in huisgemeenten, in de jonge kerk. **De** kerkdienst is nu gestroomlijnd en laat geen spontaan bidden of spreken van gemeenteleden toe. **Mag** in het nauwe kader van onze 'samenkomsten' de vrouw misschien toch preken? **De** kernvraag is: is het voorgaan in de prediking gelijk te stellen met profetie of met beoordeling van profetie?

Profetisch preken

Een rechte lijn tussen de situatie in Korinthe en de onze wordt getrokken door A.N. Hendriks: 'In zekere zin kan men zeggen

dat in de prediking de profetie van de Schrift wordt 'verwikt': zij wordt niet beoordeeld, maar zij wordt wel in haar betekenis voor het leven van de gemeente ontvouwd, en als een woord van de Heer haar aan het hart gelegd¹. Op **zich** ben ik het daarmee wel eens. Er zit in de preek als verkondiging van het Woord iets **van** profetie, opgevat als ontvouwing **van** Gods Woord in het heden. Het Wóórd komt actueel tot spreken. Ook op die wijze spreekt de Geest tot de gemeente.

Maar dan **nog** blijft de vraag: de prediking van de voorganger **wordt** beoordeeld, bijvoorbeeld door de raad van oudsten. Zij di-agcii verantwoordelijkheid. De instemming **van** ouderlingen is heel belangrijk! Zij zijn het ook die in eerste lijn verantwoording dragen om te bevragen wat niet naar Gods Woord gesproken is. Niet de predikant is de eindverantwoordelijke, maar de raad van oudsten. Preekbespreking is een kwetsbaar, maar ook onmisbaar instrument in het licht van 1 Korinthe 14! Ook mijn **lezing** van dit hoofdstuk nióót beoordeeld worden.

Als die lezing aanvaard wordt, is er ruimte voor de vraag: kunnen vrouwen ook spreken uit het Woord en uit geloof? Zou daar ruimte voor mogen komen in de samenkomst? **Dat** lijkt me wel, als er een structuur van verantwoording door mannen is. **Als** er sprake is van beoordeling van wat gezegd wordt. Maar dan zou in de beoordeling de vrouw die gesproken heeft, **op** dat moment ook – als naar het apostolisch voorschrift aan Korinthe – moeten terugtreden.

Samenkomsten

Feit is dat onze eredienst groot-schalig **en** strak gestructureerd is. Daarin **is** aan de ene mannelijke

voorganger een enorme en exclusieve ruimte gegeven. Deze situatie verhindert het mijns inziens om diezelfde ruimte, even exclusief, aan een vrouw te geven. **Dan** ontstaat **een** overwicht van één vrouw, dat niet **past** hij – wat ik noemde – de mannelijke dienst van de verantwoording en evenmin bij de vrouwelijke dienst van de hulpvaardigheid.

Toch is hiermee niet alles gezegd. Laten we alstublieft niet vergeten dat de gemeente ook nu in kleiner verband samenkamt! Er vindt veel gebed en profetie van vrouwen plaats, en wel in de bijbelstudie en vereniging, in de zang- en gebedsgroep. Als we zulk spreken onderschatten, lijkt het geestelijk leven schraal. Als we die verbanden minachten, lijkt dat een geringe marge voor vrouwelijke geloofsuiting. Maar we mogen die verhandel-ook als samenkomst van de gemeente hoogachten! **Dan** vallen de stukjes op hun plaats. **Als** er respect voor de ruimte van de Geest in kleinschaliger samenkomst is, dan is het ook te dragen dat in de huidige vorm van kerkdienst de man vooropgaat. Waar dan ook **nog** ruimte koint om de prediking samen te verwerken, kunnen we leren actueel gestalte te geven aan het spreken van mannen en vrouwen.

We moeten in onze geëmancipeerde tijd herontdekken op welke momenten zwijgen goud is. Tegelijk hervinden we plaatsen waar het spreken, ook van vrouwen, in gebed en profetie puur zilver is.

Overzicht van de serie schriftstudies

- * Profeterende mannen
1: 1 Kor. 11-14
- Profeterende vrouwen
2: 1 Kor. 14:34-36
- * Profeterende vrouwen
3: Hand. 21:9-14

- * Biddende vrouwen:
1 Tim. 2:8-15
- * Verkondigende vrouwen:
Rom. 16: Fil. 4
- * Pastorale vrouwen:
1 Titn. 5:1-2; Tit. 2:3-5
- * Dienende vrouwen
1: 1 Tim. 3:11; Rom. 16:1-2
- * Dienende vrouwen
2: 1 Tim. 5:3-16

Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist

¹ De Nederlands Gereformeerde geleerde D. Holwerda heeft in het kader van de discussie over vrouw en ambt in dat kerkverband aandacht gevraagd voor de plaats van vs. 34-35 in 1 Korinthe 14. Want er zijn Griekse handschriften waarin deze verzen **pas** na vs. 40 voorkomen. Hij pleit er op tekstkritische en inhoudelijke argumenten voor om die verplaatsing te accepteren. Daar sluit het zwijgegebod aan (lijkt hij de beoordeling van de profetie, maar) hij Paulus' slotopmerking over het bidden in tongen (talen). Toch concentreert ook hij zich in de uitwerking op het leren (als ontvangen **van onderwijs**). Zie de bundel *De plaats van de vrouw in de gemeente* met artikel uit *Opbouw* (1977), p. 9v. Hij herhaalde en versterkte zijn argumentatie in *Opbouw* 37 (1993), 431-433, 452-454. Contra H. de Jong, a.a., 74-75.

In de meeste handschriften staat het woordje 'uw' (alleen in de zogenaamde Egyptische traditie niet). In de cultuur van die dagen heeft elke vrouw 'iemand': de gehuwde vrouw haar man, de ongehuwde een curator of broer, het jonge meisje haar vader. In vers 35 worden 'haar mannen' genoemd, en dit zou erop kunnen duiden dat Paulus het over geïrouwde vrouwen heeft. Toch ligt die beperking niet perse **ook** in vers 34 uitgedrukt. Vanuit de algemener Legging van vers 34 kan hij in het volgende vers concreet 'haar (eigen) mannen' noemen. Dat zal de meest voorkomende situ-

atie geweest zijn, waarbij de andere – niet getrouwde – vrouwen ingesloten zijn (die aan vader, broeder of voogd vragen kunnen stellen).

In wat nu volgt maak ik gebruik van de uitleg die J. van Bruggen 'Spoken en zwijgen van vrouwen in de gemeente', in *De Reformatie* 67 (1991-92), 397-401, bood. Hij tekent aan wat hij over 1 Korinthe 14 in *Emancipatie en Bijbel* (p. 52) schreef daarmee te 'preciseren en deels corrigeren'. In zijn commentaar op 1 Korinthe 11 had hij geschreven dat 14:34-36 stelt

'dat in de samenkomst der gemeenten de mannen en niet de vrouwen zijn aangewezen om voor te gaan'. In het latere artikel komt de concretisering naar het 'beoordelend leersprek' voor het eest ter sprake. Deze exegese is aanvaard door A.N. Hendriks en samengevat te vinden in zijn genoemde opstel (p. 15-18). Deze uitleg is bijv. ook te vinden bij: C. den Roer, *1 Korinthe XII-XVI*, Deel 3 (Kampen: Kok Voorhoeve, 1993), 164v, en in het briljante boek van D.A. Carson uit 1987, *Showing the Spirit. A Theological Exposition of 1*

Corinthians 12-14 (Biblical and Theological Classics Library) (Paternoster Press, 1995), 121-131.

⁴ Zie **nok** Oph. 22:6, waar God 'de God van de geesten der profeten' genoemd wordt in het kader van de uitspraak 'Deze woorden zijn getrouwen en waarachtig'. Een profetie die niet eest duur mensen getoetst hoeft te worden!

In 14:24 kwam ter sprake dat een ongelovige of toehoorder, in de samenkomst aanwezig, 'door allen wordt weerlegd ... en doorgrond'. Het laatste werkwoord, *anakrinoo* (onderzoeken, ondervragen) ligt dicht tegen het beoordelen (*diakrinoo*) van 12:10 en 14:29 aan.

⁵ J. van Bruggen, a.a., 399

H. Folkers - M.J. Verkerk, 'Man vrouw en ambt', in: *Vrouwen op een zijspoor?*, J.M. Aarnoudse ea., (Amsterdam Buiten & Schipperheijn, 1998), 231.

⁶ H. de Jong denkt aan een verwijzing naar Gen 3:1h: '... en tot de man zal uw begeerte uitgaan en hij zal over u heersen' (a.a., 76). Dan zou Paulus het 'heersen' als een normatief gegeven hebben opgevat, waaruit voor de vrouw onderdanigheid voortvloeit. In 1 Tim. 2:14 wijst Paulus ook naar Gen. 3, maar niet speciaal op het gevolg van het vloekwoord.

⁷ A.N. Hendriks, a.a., 18.

STICHTING AFBOW

De stichting **Afbouw** te **Kampen** stelt zich ten doel de beoefening van de gereformeerde theologie te bevorderen door met name te helpen bij de financiering van proefschriften ten dienste van promoties aan de Universiteit te Kampen.

Voor haar inkomsten is de stichting geheel aangewezen op giften van meelevende kerkleden.

Inlichtingen worden graag gegeven door het bestuur:

C. Trimp, tel. 038 - 331 48 69,

B. Kamphuis, tel. 038 - 332 62 48 en

J. Gde Kimpe, tel. 038 - 333 24 94.

Giften, die fiscaal aftrekbaar zijn, worden graag ingewacht via bankrekeningno. 63.18.36.934, ten name van Stichting Afbouw, p/a Hoefblad 4, 8265 GM Kampen.

BUNDEL VAN PROF. J. KAMPHUIS

Vrienden-Dienst

Al meer dan 600 ex verkocht !

Prekenbundel van Prof. J. Kamphuis, met een inleiding over de taak van de prediker, vandaag, en de functie van de prediking in deze tijd. De uitgave is een initiatief van de stichting Woord en Wereld en Scholma Druk te Bedum. Omvang 304 pagina's, formaat 17 maal 24 cm. Prijs: € 19,50.

Bestellen. Uitgeverij Cedrus, postbus 7, 9780 M Bedum; tel. 050 - 3012144; e-mail: info@profiel.nl. Bestellen kan ook via www.profiel.nl. Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

ABRAHAM KUYPER EN DE MUZIEKGESCHIEDENIS

J. Smelik

kerk en muziek

*Het afgelopen jaar verscheen het boek **Over beelden en beeldenstormers** van dr. J. Douma.¹ In het kader van zijn betoog over het christelijk geloof en de waardering van (met name: moderne) schilderkunst, besteedt Douma aandacht aan de kunstopvattingen van Abraham Kuyper (1837-1920). Vanzelfsprekend concentreert Douma zich op hetgeen Kuyper over beeldende kunst gezegd heeft. Het is echter de moeite waard om de visie van Kuyper op de muziek(geschiedenis) te beschrijven en bespreken. In hoeverre zijn Kuypers denkbeelden hierover nog bruikbaar? Dat is de vraag die ik aan het einde van het artikel als conclusie wil beantwoorden.*

Aanleiding

Kuyper is in verschillende redvoeringen en publicaties ingegaan op de (historische) betekenis van het calvinisme voor de kunst en de muziek. Dal hij ertoe kwam om zich over dit onderwerp te uiten, had voor eeu belangrijk deel te maken met de interesse die vanaf circa 1850 ontstond voor de (culturele) geschiedenis van Nederland. In dat kader werd nainelijk gesproken over de vraag welke gevolgen de zestiende-eeuwse kerkhervorming, had voor de Nederlandse beschaving en cultuur. Zoals bekend werd de Reformatie in de Lage Landen hoofdzakelijk gestempeld door het calvinisme. En daarin was de vraag relevant wat de komst van het calvinisme betekende voor de beeldende kunsten en muziek.

Tid was in de negentiende eeuw bon ton om in allerlei toonaarden te klagen over de negatieve

invloed die het calvinisme op het (muziek)culturele leven uitgeoefend heeft. Als markant voorbeeld noem ik Conrad Busken Huet (1826-1886), de bekende theoloog die in 1862 zijn predikambt neerlegde en zich ging wijden aan de letterkunde. In zijn boek *Het land van Rembrand* (1882), dat gaal over de Noord-Nederlandse beschaving uit de zeventiende eeuw, spreekt hij onder meer over de gevolgen die het calvinisme op het muzikleven gehad zou hebben.

Onder de heerschappij van het protestantisme kwam de schilderkunst wel tot grotere bloei dan onder liet rooms-katholicisme, volgens Busken Huet.² Maar voor de Nederlandse muziekcultuur was het calvinisme bijzonder desastreus. Voordat de reformatie in de Lage Landen kwam, werd de toonkunst in Europa beheerst door beroemde componisten die oorspronkelijk uit de Nederlanden kwamen. Gedacht kan worden aan namen als Josquin des Prez, Orlando di Lasso, Adriaan

Willaert en Johannes Ockeghem.³

Het tijdperk van deze componisten betitelt Busken Huet als de "zaaitijd", terwijl hij het tijdvak van Bach, Handel en Mozart (de achttiende eeuw dus) de "oogsttijd" noemt. Tussen deze twee perioden kwam "de storende heerschappij van het calvinisme", die een "oorlogsverklaring aan alle muzikale vormen zonder onderscheid, op het psalmgezang na" betekende.⁴

Het "muzikaal gevoel van de grote menigte" werd in Nederland afgestompt door de buitengewoon slechte kwaliteit van de gemeentezang in de protestantse kerken. Tijdens bruiloftsmaaltijden en "in de gezelschappen der kleine burgers, weerklonken liederen genoeg; maar het waren, vóór zoover de melodieën betrof, middeleeuwse herinneringen. Slechts eene gemakkelijk te tellen minderheid van beschaafde personen uit den hooger stand, vrouwen en mannen, beminden de muziek om de muziek."⁵ Aldus het duidelijke oordeel van Busken Huet.

Calvinisme en kunst

Tegen dit soort negatieve kritiek op het calvinisme heeft Kuyper zich krachtig verweerd. In oktober 1888 hield hij bij de overdracht van het rectoraat van de Vrije Universiteit een rede onder de titel "Het calvinisme en de kunst".⁶ Tien jaar later wijdde hij één van zijn beroemde Stonelezingen aan hetzelfde onderwerp. Daarin ging hij ook met name in op de betekenis van het calvinisme voor de muziek.⁷ Na

1900 heeft Kuyper het thema opnieuw aan de orde gesteld in *De Gemeene Gratie*⁸ en *Pro Rege*⁹.

Zoals bij velen bekend is, maakte Kuyper onderscheid tussen "gemeene gratie" (algemene genade) en "particuliere gratie" (bijzondere genade). Onder "particuliere genade" verstond Kuyper de verlossing die God op grond van het werk van Jezus Christus aan zijn uitverkorenen geeft. "Algemene genade" werd daarentegen aan alle mensen geschonken. Deze genade hield in dat het kwaad en de gevolgen van de zonde door God in bedwang worden gehouden, waardoor de wereld nog niet ten gronde gaat. Ook betekende de "gemeene gratie" dat God het menselijke leven en de cultuur steeds "rijker en voller" laat ontplooiën.

Kunst en muziek rekende Kuyper tot het terrein van de algemene genade. . . . luist omdat ook hier sprake is van Gods genadegaven. was het in Kuypers visie voor christenen mogelijk om het goede op deze terreinen te waarderen. Dit betekende ook dat je kunst zonder problemen los kunt koppelen van religie. Sterker: volgens Kuyper is het de grote verdienste van het calvinisme dat zij godsdienst en kunst van elkaar scheidde.¹⁰ Het is een lagere trap van menselijke en religieuze beschaving wanneer kunst en religie samenvallen, zoals in de oudheid.

Onder de rooms-katholieke heerschappij was kunst een *symbolische* vorm van aanbidding, waar hij "eenzelfde religievorm door overheidsmacht en priesteracht aan heel het volk" werd opgelegd. Wanneer de religie zich echter verder ontwikkelt, zal ze dergelijke symboliek niet meer nodig hebben: "...hoe hoger de Christelijke religie zich ontwikkelt, ze zich almeer van de

behoefte aan den zinlijken vorm losmaakt, en in geestelijke schoonheid haar ideaal zoekt," aldus Kuyper in zijn *Gemeene Gratie*.¹¹ Godsdienst en kunst kunnen dan van elkaar losgekoppeld worden, en alt;zelfstandige grootheden gewaardeerd worden. Naar het oordeel van Kuyper is het *deze* ontwikkeling naar een hogere beschaving die door het calvinisme mogelijk gemaakt is.

Consequent is Kuyper overigens niet. In *Pro Rege* stelt hij namelijk dat de kunst zich rijker ontplooid heeft in landen, waar het evangelie verkondigd is.¹² Haar rijkste ontplooiing bereikt kunst wanneer zij zich bindt aan het evangelie. Dan ontstaat er volgens Kuyper "een hogere bouwkunst, een eigen schilderkunst, een eigen toonkunst, een eigen dichtkunst, en al wat de Kunst op het heilig terrein, met Christus als middelpunt, gewrocht heeft, staat zelfs in de schatting van de ongelovigen bovenaan." "

Globaal geldt dat Kuyper een relatie tussen kunst en religie na 1900 positiever waardeerde dan daarvoor. zoals R..I. Dam (1896-1945) vijftenzestig jaar geleden terecht in dit blad geconstateerd heeft. " De kunst bereikt haar hoogste ontplooiing wanneer zij christelijk is. Maar kunst en religie dienden als twee gebieden beschouwd te blijven worden, en dienden eveneens streng gescheiden te blijven. Kuyper blijft bij zijn standpunt dat de kunst gerekend moet worden tot het gebied van de "algemene genade", en dus in essentie als een goede gave Gods beschouwd moet worden. In *De Gemeene Gratie* brengt Kuyper echter sterker dan voorheen naar voren dat ook in de kunst de antithese aanwezig is. Want kunst kan zowel door God als door de Satan gebruikt worden. Hij verwijst bijvoorbeeld naar de muziek van Johann Sebastian Bach, die geldt als ins-

trument in Gods hand, en de muziek van de Duitse operacomponist Giacomo Meijerbeer (1791-1864), die door de satan gebruikt wordt.¹⁵

Samengevat zegt Kuyper: "Calvinisme en de Kunst [zijn] volstrekt geen elkaar onverschillige figuren, die, sprakeloos en zonder groet, heur wegen kruisen op de markt des levens. Integendeel, omdat het Calvinisme een heel het leven beheerschende richting is, moest het wel zijn verhouding ook tot de wereld van het schoone bepalen. En dat heeft het gedaan door de kerk van de overladenheid der kunst, en de kunst van het overwicht der kerk te bevrijden, en voorts aan de kunst den eisch te stellen, dat ze, als gave Gods aan ons mensche-lijk geslacht, ons den rijkdom van de poëzie in ons mensche-lijk leven ontdekken, het ons verschoonen, het bezielen, en ons erin vrijmaken zou. tot glorie onzes Gods."¹⁶

Calvinisme en muziek

Kuyper geeft toe dat het calvinisme diverse kunstvormen slechts *bevoordeeld* heeft. Dit gebeurde door deze kunsten te verlossen uit de wurggreep van de religie in het algemeen en het rooms-katholicisme in het bijzonder. Zo werd de kunst "mondig" en kon zij "in haar zelfstandig karakter vrij opbloeien".

De betekenis van het calvinisme voor de beeldende kunsten was dus beperkt volgens Kuyper. Maar wat de *muziek* betreft vindt hij "de verdienste van het Protestantisme en van het Calvinisme in het bijzonder" te hoog om "nog langer zonder protest miskenning te *dulden*".¹⁷ Want liet calvinisme heeft muziek niet enkel verlost uit de greep van de kerk. Het heeft zoveel meer betekent voor de ontwikkeling van muziek, aldus Kuyper.

Want tot aan de Reformatie in de zestiende eeuw werd muziek in de kerk overheerst door het gregoriaans, de eenstemmige Latijnse liturgische zang. Kuyper spreekt hier van de "zeker diepe, maar eentonige *cantus planus* of *plain chant* van Gregorius, die den rythmus verzaakte, de harmonie niet kende, en door **zijn** aanvankelijk **conservatief** karakter, naar een kunstkenner getuigde, **aan** alle ontwikkeling van de toonkunst ⁱⁱⁱ den weg stond." De neo-calvinistische voorman beoordeelt het gregoriaans dus negatief: het kende geen ritme of harmonie, en **was** een belemmering voor de verdere ontwikkeling van de muziek.

Bovendien was muziek de gevangene van de **godsdienst** en kon zij alleen bloeien *binnen* de kerk.

Buiten de kerk werd ook wel gezongen, weet Kuyper. Maar het betrof doorgaans liederen die "vaak aan den Venusdienst zijn bezieling ontleende" en waaraan de kerkelijke overheden zich voortdurend ergerden.

Volgens Kuyper is het aan het calvinisme te danken dat muziek bevrijd werd uit de wurggreep van de kerk, en zich vrij als een zelfstandige grootheid kon ontplooien. Hij vindt de verdienste van het calvinisme nog veel groter. Want doordat muziek vrijgemaakt is van de heerschappij van de rooms-katholieke kerk, werd de weg ontsloten "tot haar geheele moderne ontwikkeling".¹⁸ Alle indrukwekkende ontwikkelingen in de Westerse muziek vanaf de zestiende eeuw konden er dus komen *dankzij* het calvinisme. En niet: ondanks het calvinisme zoals Kuyper veel tijdgenoten hoorde verkondigen. In *De Gemeene Gratie* zegt Kuyper over de betekenis van het calvinisme voor de muziek: "Op het gebied van zang en muziek heeft het, Gode zij lof, allerm minst ontbroken aan hoogepriesters

der kunst, die uit den Heiligen Geest gedacht en onder de inspiratie van den Geest des Heeren de harp getokkeld hebben, alzoo het voldingend bewijs leverend, hoe ook buiten het kerkelijk erf, door Christus' Geest gedoopte kunst, in hooger, ⁱⁱⁱ idealer vorm bloeien kan."¹⁹

Om zijn stelling te onderbouwen verwijst Kuyper naar de componisten van het Geneefse Psalter. Zij zouden als eersten de moed hebben gehad om zich van het gregoriaans los te rukken om "hun melodien uit de vrije tonenwereld zelve" te grijpen. Daarbij gingen zij terug **op** de "volksgezang, maar om het, gelijk Douen zegt, gezuiverd **en** gedoopt in den Christelijken ernst aan het volk terug te **geven**."²⁰

Met dat laatste verdedigt Kuyper de theorie die destijds algemeen aangehangen werd, namelijk dat de Geneefse psalmmelodieën ontleend zouden zijn aan wereldlijke volksliedjes. Deze theorie is in de negentiende eeuw met name door Orentin Douen naar voren gebracht in zijn tweedelige boek *Clément Marot et le Psautier Huguenot* uit 1878/1879.

Naar het oordeel van Kuyper had liet calvinisme een positieve uitwerking op de muziek omdat "het in zijn geestelijke Godsverering, waarin voor de andere meer zinlijke kunsten geen plaats was, een geheel nieuwe rol aan zang en toonkunst toeweest doos het in het leven roepen van het volksgezang." Om het volk weer zelf te laten zingen in de kerkdienst grepen de componisten van de psalmmelodieën terug op volksmelodieën.

In het vuur van zijn betoog doet Kuyper er nog een schepje bovenop. Hij noemt Louis Bourgeois (±1510-?), één van de componisten van de Geneefse psalmmelodieën, zelfs "den meest genialen componist van **het** Pro-

testantsch Europa dier dagen". Hij had volgens Kuyper dan ook grote verdienste **op** zijn naam staan: "**Deze** Bourgeois nu is de man, die hel eerst den moed greep om den rythmus **en** de vervanging van de **acht** Gregoriaansche wijzen door de twee van majeur en mineur, uit de volksmuziek **op** te nemen, haar kunstschon in het gewijde lied te heiligen, en daardoor het stempel der cere te drukken op die muzikale toonzetting, waaruit heel de moderne muziek is opgekomen."²¹

En ook Claude Goudimel (1514-1572) wordt door Kuyper op een voetstuk geplaatst. Goudimel zou namelijk als eerste componist in meerstemmige zettingen de melodie niet in de tenor geplaatst hebben, wat tot dan toe algemeen gebruikelijk was, maar in de sopraan.?:

Nu was het Kuyper natuurlijk ook bekend dat zijn critici hem voor de voeten zouden werpen dat het calvinisme na de zestiende eeuw hoegenaamd geen betekenis meer had voor de muziek. De neo-calvinistische voorman geeft dit toe. Maar volgens hem was de oorzaak daarvan dat een "ongezond spiritualisme uit de anabaptistische kringen" zo'n grote invloed krees, dat protestanten in de negentiende eeuw daar nog tegen te vechten hadden. Desondanks hadden rooms-katholieken in Kuypers ogen nici het recht om "met algeheele miskenning van dit ons schoon verleden ook op muzikaal gebied, het Calvinisme van aesthetische botheid" te beschuldigen. Fijntjes herinnert Kuyper eraan dat "de geniale Goudimel, in den Bartholomeus-nacht, juist door Roomsche fanatisme is vermoord geworden". En je moet niet over de "stilheid in het woud" klagen wanneer je "met eigen hand den nachtegaal ving en vermoord" hebt.²³

Bespreking

Wanneer we de visie op de muziekgeschiedenis van Kuyper vergelijken met bijvoorbeeld die van Busken Huet, die we aan het begin van dit artikel heschreven, dan valt het volgende op. Beide komen met historische argumenten om hun uiteenlopende standpunten te staven. We hebben hier te maken met een aardig staaltje van wat de historicus Jan Bank 'historisch eclecticisme' genoemd heeft.²³ Dat wil zeggen dat uiteenlopende levensbeschouwingen het verleden selectief gebruiken, d.w.z. alleen historische gegevens gebruiken die hun standpunt kunnen onderbouwen en andere gegevens laten liggen. Dat gebeurt hier ook door Busken Huet en Kuyper. Eerstgenoemde wijst bijvoorbeeld op de zogenaamde Nederlandse School, waarmee een groep componisten (Josquin des Prez etc.) aangeduid wordt die in de vijftiende eeuw toonaangevend was in Europa. Deze school komt in Kuypers verhaal helemaal niet voor.

Bij de stelling dat het calvinisme noodlottig was voor de muziekcultuur in de Lage Landen, zoals in de negentiende en twintigste eeuw vaak betoogd wordt, zijn kanttekeningen te plaatsen. Allereerst kan vastgesteld worden dat de Noordelijke Nederlanden vóór de Reformatie nooit een rijke muziekcultuur gekend hebben. In de vijftiende eeuw waren de belangrijke muzikale centra in de zuidelijke Nederlanden (het huidige België) te vinden. De componisten uit de Nederlandse School kwamen bijna zonder uitzondering uit deze contreien. In de tweede plaats is belangrijk dat in de Nederlanden, waar het calvinisme een stevige voet aan de grond kreeg, een aristocratische muziekcultuur nooit komen kon om het simpele

feit dat vorstenhoven ontbraken. En juist van deze adel, die in andere Europese landen als mecenen optraden, had geld en mogelijkheden dienen te komen voor een bloeiende muziekcultuur.

Hoewel Kuyper slechts door een gedeelte van de negentiende-eeuwse protestanten als leider en woordvoerder geaccepteerd werd, valt op dat verschillende aspecten van zijn visie op de muziekgeschiedenis ook door niet-Kuyperianen verkondigd zijn." Kuyper was bepaald niet de enige die ervan overtuigd was dat muziek tot aan de Reformatie te lijden had onder knellende banden van de kerk. Diverse protestanten gebruikten - evenals Kuyper - uitgesproken negatieve termen om de relatie tussen religie en kunst/muziek te beschrijven die tot de zestiende eeuw bestond.

Ook wijder verspreid was de gedachte dat het protestantisme voor de muziekgeschiedenis een grote betekenis is geweest. Nu is het sowieso erg moeilijk om aan te tonen dat het *protestantisme* als *religieuze* stroming een belangrijke bijdrage geleverd heeft aan de ontwikkeling van muziek. Als dat zou zijn, zouden *oorzakelijke* verbanden gelegd moeten worden, en dat is nimmer gebeurd of gelukt.

Even lastig lijkt het mij om te bewijzen dat de muziek inderdaad door de kerk *gevangen* werd gehouden, en geen mogelijkheden had om zich zelfstandig te ontplooien. Je kunt echter ook op een andere manier naar de geschiedenis kijken. Dat muziek en kerk los van elkaar kwamen te staan, kan ook gezien (geïnterpreteerd) worden symptoom van een beginnende ontwikkeling waarin kerk en geloof steeds meer terrein verloren in de Westerse wereld. Vanuit dat perspectief gezien zou je het uiteengaan

van kunst/muziek en religie negatief kunnen oordelen.

Nog belangrijker is wellicht dat je onmogelijk staande kunt houden dat de muziek zich in de Middeleeuwen niet kon ontwikkelen of ontwikkeld heeft. Laat staan dat je gaat betogen dat het gregoriaans elke ontwikkeling in de weg stond, zoals Kuyper beweerde. Het ontstaan van de meerstemmigheid vanaf de vroege Middeleeuwen is hiervan een sprekend voorbeeld. Bovendien kunnen we constateren dat in de muziek van vóór de Reformatie al genres hestonden die aantonen dat het met de kerkelijke "bevoogding" bepaald meeviel. Er bestond ook in de Middeleeuwen buiten de kerk een (zowel hofse als volkse) muziekcultuur. Al rond 1300 presteerde de Franse muziektheoreticus Johannes de Grocheo het om in zijn *Ars musicae* nadrukkelijk aandacht te besteden aan wereldlijke muziekvormen. Bovendien treffen we belangrijke muzikale ontwikkelingen in de Middeleeuwen ook in niet-religieuze muziekwerken aan.

Afgezien van het feit dat Kuyper veel te selectief de muziekgeschiedenis gebruikt, beroept hij zich ook voortdurend op muziekhistorische gegevens die niet kloppen. Sommige van deze gegevens werden in zijn tijd vrij algemeen aangehangen. Onder andere de opvatting dat de Geneefse psalmmelodieën van wereldlijke volksliedjes afgeleid zouden zijn. Zoals hierboven gezegd, werd deze theorie in Kuypers tijd o.a. gepropageerd door Douen. In de twintigste eeuw is deze theorie echter bij herhaling grondig weerlegd, bijvoorbeeld door E. Haën.²⁶ Het tegendeel van Kuypers bewering blijkt juist waar te zijn: de psalmmelodieën hebben geen relatie met de volkmuziek, maar juist wel met de Middeleeuwse

kerkmuziek, o.a. door het gebruik van de kerktoonsoorten, en doordat diverse psalmmelodieën een gregoriaanse hymne als voorbeeld gehad hebben. De plaats van Bourgeois in de muziekgeschiedenis schat Kuypcr veel en veel te hoog in. Hij stelt namelijk dat Bourgeois als eerste componist liet ritme en de toonsoorten uit de volkmuziek in dienst treft gesteld van het kerklied. Dat klopt niet. Een beïnvloeding vanuit de volksmuziek op de kerkmuziek heeft in ieder geval in de calvinistische kerkmuziek nooit plaatsgevonden. Verder is het een feit dat er al ver voordat het calvinisme opkwam geestelijke liederen bestonden die ritmisch gezongen werden. Trouwens, Luther had al eerder dan Bourgeois kerkliederen geschreven waarin verschillende nootwaarden voorkomen en die dus al ritmiek kende. Ook wat Kuypcr zegt over toonsoorten is historisch onjuist. Bourgeois is niet degene geweest die de acht inodi ("kerktoonsoorten") verving door de moderne majeur- en mineurtoonladders. Ook Bourgeois componeerde psalmmelodieën in kerktoonsoorten. Bovendien was het een algemeen muziekculturele ontwikkeling in het Westen dat de kerktoonsoorten in de zestiende eeuw langzaam maar zeker vervingden ten gunste van de twee moderne toonladders. Ten onrechte ziet Kuypcr het als een calvinistische ontwikkeling dat de melodie in meerstemmige zettingen niet langer in de tenor (de hoge mannenstem) gelegd werd, zoals tot circa 1580 algemeen gebruikelijk was, maar in de sopraan. Kuypcr beschrijft hier de zogeheten Kantionnsatz, die niet door Goudimel is uitgevonden, maar die we voor het eerst aantreffen in de bundel *Fünffzig geistliche Lieder und Psalmen* (1586) van de Duitse lutheraan Lucas Osiander.

Besluit

Samengevat blijkt dat van Kuypers theorie over de betekenis van het calvinisme voor de Westerse muziek, niet veel overeenkomst blijft staan. In zijn tijd, vanuit de toenmalige context en met de toenmalige kennis heeft Kuypers zeker betekenis gehad. Maar zijn verdediging van de vermeende grote betekenis van het calvinisme voor de muziekgeschiedenis moet m.i. aan het begin van de 21ste eeuw toch als mislukt en achterhaald betiteld worden. Voor wat betreft een historische verantwoorde visie op muziek en haar geschiedenis hebben we aan Kuypers opvattingen eigenlijk nog maar zeer weinig. Kuypcr geeft ons met zijn visie indirect mees informatie over de tijd waarin hij leefde dan over de relatie tussen het calvinisme en de muziekcultuur.

Dr. J. Smelik is musicoloog/hymnoloog en woont in Zuidhorn

¹ Dr. J. Douma, *Over heelden en heeldenstormers Christelijk geloof en waardering van schilderkunst*. Kampen 2001.

C. Busken Huet, *Het Land van Rembrand*. deel I, Haarlem z.j. (vijfde druk). 464. deel II, 371

² Busken Huet, *Het Land van Rembrand*, II, 345-346.

³ Busken Huet, *Het Land van Rembrand*, II, 347

⁴ Busken Huet, *Het Land van Rembrand*, II, 350.

⁵ A. Kuypcr, *Het calvinisme en de kunst*. Rede bij de overdracht van het rectoraat der Vrije Universiteit op 20 October 1888. Amsterdam 1888

A. Kuypcr, *Het calvinisme*. Zes Stonelezingen in October 1898 te Princeton (N.J.) gehouden. Kampen z.j. (tweede druk), 127-155.

⁶ A. Kuypcr, *De Gemeene Gratie*. Kampen 7.j. (4de druk), 487-563 (= Aanhangsel. *De Gemeene Gratie in wetenschap en kunst*.)

⁷ A. Kuypcr, *Pro Rege of het koningschap van Christus* I-III. Kampen 1911-1912 (drie delen). Met name: derde deel. zevende reeks 'Het Koningschap van Christus en de Kunst', 470-5x0

¹⁰ Kuypcr, *Het Calvinisme en de Kunst*, 20; Kuypcr, *Het Calvinisme*, 131; Kuypcr, *Pro Rege*, III, 557.

¹¹ Kuypcr, *De Gemeene Gratie*, 534. Vergeet ook pagina 569-570.

¹² Kuypcr, *Pro Rege*, III, 551-552

¹³ Kuypcr, *Pro Rege*, III, 556

¹⁴ R.J. Dam, 'Uit Dr. A. Kuypcr's aesthetische Studiën, I-III'. *De Reformatie* 17/15 (8 januari 1937). 113-114, 1711h (15 januari 1937), 121-122, 17117 (22 januari 1937). 129-130.

¹⁵ Kuypcr, *De Gemeene Gratie*, 567

¹⁶ Kuypcr, *Het Calvinisme en de Kunst*, 79.

¹⁷ Kuypcr, *Het Calvinisme*, 155

¹⁸ Kuypcr, *Het Calvinisme*, 153.

¹⁹ Kuypcr, *De Gemeene Gratie*, 571

²⁰ Kuypcr, *Het Calvinisme*, 153-154.

²¹ Kuypcr, *Het Calvinisme*, 154.

²² Kuypcr, *Het Calvinisme*, 154.

²³ Kuypcr, *Het Calvinisme*, 155.

²⁴ J.Th.M. Bank, *Het roemrijke vaderland*. 's-Gravenhage 1990, 32.

²⁵ Zie hierover: J. Smelik, *Eén in lied en leven. Het sichtlich lied bij Nederlandsp protestanten tussen 1866 en 1938*. 's-Gravenhage 1997, 38-43.

²⁶ E. Haein, *Le Problème du Chant Choral dans les Eglises Réformées et le Trésor liturgique de la Cantilène huguenote*, 1920. Nederlandse vertaling: E. Haein, *De problematiek van de gemeentezang in de Gereformeerde Kerken en de liturgische rijkdom van het Geneefse Psalter* (Bronuitgave, inleiding en vertaling). Utrecht 1995.

lied van de week

'Abide with me' is zonder twijfel een van de meest bekende religieuze liederen van Europa. Het lied, zo Brits als het maar kan, ontstond in het Victoriaanse tijdperk. Zijn dichter, Henry Francis Lyte, werd met minstens vier gedenkstenen vereerd en op elk van de gedachtenismonumenten staat hij vermeld als 'author of the hymn 'Abide with me''. Het lied kreeg extra bekendheid doordat het in de film 'Een brug te ver' wordt gezongen. Bovendien hieven Engelse voetbalsupporters het aan bij beslissende Engelse bekerwedstrijden in Wembley.

'Abide with me' ontstond in de nazomer van 1847. Om precies te zijn: op 4 september van dat jaar. Henry Lyte, in 1793 geboren in de Scottish Borders en een groot deel van zijn leven predikant in Devonshire, was op die vierde september voor het laatst voorgedaan in de kerkdienst van zijn parochie in Lower Brixham. Familie en vrienden hadden hem aangeraden dat niet te doen in verband met zijn zwakke gezondheid, maar Lyte zette door met de woorden dat het beter was 'to wear out than to rest out'. 's Avonds liet Lyte zijn geliefden een nieuw lied zien: 'Abide with me'. In verband met zijn ziekte, tuberculose, vertrok Lyte korte tijd daarna naar Italië om daar de winter door te brengen. Maar terwijl hij nog op weg was overleed hij, op 20 november 1847 in Nice. In de herdenkingsdienst in Brixham werd 'Abide with me' voor het eerst gezongen.

De inhoud van 'Abide with me' kan niet los worden gezien van Lytes laatste zondag in de All Saints Church van Lower Brixham. Hij stond op het punt zijn gemeente voor langere tijd te verlaten en iedereen wist de reden: de dominee was hard ziek. In zijn laatste dienst las Lyte de geschiedenis van de Emmaüs-gangers. Hij preekte, 'amid the breathless attention of his hearers', over het Avondmaal en assisteerde vervolgens hij de bediening van het Avondmaal. 's Avonds schreef hij het lied, dat inzet met de woorden uit het gelezen bijbelgedeelte, 'Blijf bij ons, want het wordt al avond en de dag loopt ten einde': *'Abide with me; fast falls the eventide; / The darkness deepens; Lord, with me abide! / When other helpers fail, and comforts flee, / Help of the helpless, O abide with me'*. De woorden 'abide with me' vormen het *leidmotief* van het hele lied. elk couplet mondt in die woorden uit: *'O thou who changest not, abide with me'* (2), *'Come, not to sojourn, but abide with me'* (3), *'Come, Friend of sinners and abide with me'* (4), *'On to the close, O Lord, abide with me'* (5), *'Through cloud and sunshine, O hide with me'* (6), *'I triumph still, if thou hide with me'* (7), *'In life, in death, O Lord, abide with me!'* (8). Het zijn overigens ook de woorden die tot misverstand over de betekenis van het lied kunnen leiden. Al in 1881 werd opgemerkt dat het lied op grond van de beginregels als *avondlied* werd gezien. terwijl het in de tekst toch duidelijk is dat het niet gaat om de avond

van de dag, maar om de avond van het leven: 'Abide with me' is een lied voor sterfbed en begravenis. Zelfs, zo merkt de schrijver op, is het lied 'to intense and personal for ordinary congregational use'.

De melodie waarmee 'Abide with me' bekend is geworden, werd geschreven door William Henry Monk (1823-1889). Het is overigens niet de eerste melodie van het lied, want Lyte had er zelf een melodie bij gemaakt. Monks melodie is echter, samen met Lytes tekst, de belangrijkste oorzaak van de geliefdheid van het lied.

Victoriaans

Monk schreef zijn melodie met het oog op de opname van het lied in de bundel *Hymns Ancient and Modern*, waar hij de samensteller van was. Deze bundel is een mijlpaal in de Engelse kerkliedgeschiedenis. De 19^e eeuw was een toptijd voor de Engelse hymn. Drie eeuwen lang was de hymn in Engeland officieel verboden terrein, maar aan het begin van de 19^e eeuw groeide de acceptatie van het 'vrije' kerklied en kwam er zo iets als een officieel kerkelijk gedoogbeleid. Aanvankelijk was de hymn vooral iets voor de evangelicals en andere alternatieve stromingen binnen de kerk, nu ging ook de hoofdstroom de betekenis van de hymn inzien. Dat hing nauw samen met een herwaardering van de hymn binnen het geheel van de liturgie. Als gevolg van deze ontwikkelingen verschenen en vele nieuwe hymnbooks. De

bundel Hymns Ancient and Modern van William Henry Monk **was** bedoeld om een duidelijke ordening in het geheel aan **te** brengen. De bundel **was** geordend volgens liturgische invalshoek, en bracht een breed aanbod: naast **geliefde** populaire hymnen nam Monk ook veel historisch liederen op **van** o.a. voorreformatorische en Duistreformatorische herkomst. Een van de liederen uit de bundel **was** dus 'Abide with me', een lied dat hinnen het geheel het zogenaamde Victoriaanse liedtype representeert.

Het bijvoeglijk naamwoord 'Victoriaans' associëren wij doorgaans met preuts, maar in de combinatie 'Victoriaans' en 'lied' krijgt het woord een iets andere invulling. Met gaat om een liedtype dat representatief is voor de Engelse 19de eeuw en dat gekenmerkt wordt door de woorden 'eenvoudig' en 'emotioneel'. In muzikaal opzicht zijn het liederen die gedacht zijn vanuit de harmonische begeleiding, en die begeleiding is doorgaans warm en romantisch, met een voorkeur voor het dominantseptimeakkoord (een akkoord dat uitermate sterk op de emotie werkt en

daardoor ook een van de meest mishruikte akkoorden uit de harmonieleer is). De melodieën mochten niet te moeilijk zijn – daartoe was de gemeente zonder een echte gemeentezangtraditie niet in staat – maar moesten wel passen in het grote liturgische geheel van aanbidding en eerbied. Met de middelen en mogelijkheden van de Roinantick kwam met dus tot **dit** liedtype. Orgel en koor verzorgden de meerstemmige kant, de gemeente zong de melodie en het resultaat **gaf** de indruk van een groots muzikaal geheel **vol** pracht, **wijding** en eerbied.

Het is boeiend om de melodie van 'Abide with me' vanuit dit beeld nog eens **te** bezien. De kraclit van de melodie **is** gelegen in de eenvoud. De melodie heeft een omvang van slechts zes tonen; ze bestaat uit vier regels van elk gelijke lengte. De eerste drie regels vertonen een sterke overeenkomst; ze hebben hetzelfde ritme en beginnen steeds op dezelfde noot. Die noot, de terts, is bepalend voor de kleur van de melodie, ingetogen en gevoelig. De vierde regel verleent de melodie zijn charme: als enige begint **hij** op een andere

noot en als enige is hij in ritmisch opzicht anders. De zetting van Monk vormt een eenheid **met** de melodie en dat is te horen, want de melodie komt pas tot bloei samen met die zetting.

'Blijf mij nabij'

De bekendheid van 'Abide with me' bleef niet beperkt **tot** Engeland. Het werd in talloze talen vertaald, ook in het Nederlands. Hasper nam het lied op in zijn Geestelijke Lieder en uit de Schat van de Kerk der Ecuwen, verder verscheen het in de officiële liedbundels van de Nederlandse Protestantenvond, de Hervormden **en** de Lutheranen. Hasper maakte een eigen vertaling; in de andere bundels ging het steeds om een vertaling van Herman Pieter Schijn van der Loeff (1837-1906), al dan niet in combinatie met een vertaling van Evert Louis Smelik (1900-1985). Met het oog op **het** Liedboek begon Willem Barnard een nieuwe vertaling die vervolgens werd voltooid door W.J. van der Molen (geb. 1923) en Ad den Besten (geb. 1923).

A. de Heer-de Jong, is musicus en publicist (kerk)muziek en liturgie. Zij woont in Amersfoort

392 Blijf mij nabij, wanneer het duister daalt

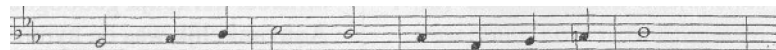
Abide with me; fast falls the eventide

Eventide

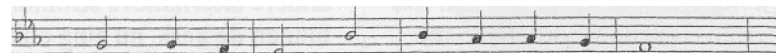
William Henry Monk 1823-1889

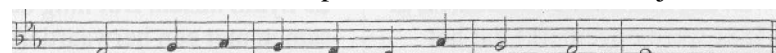
I Blijf mij na - bij, wan - neer het duis - ter daalt.

De nacht valt in, waar - in geen licht: meer straalt.

An - de - re hel - pers, Heer, ont-val - len mij.

Der hul - pe - lo - zen hulp, wees mij na - bij.

¹ In deze weergave van de laatste regels van elk couplet **ga ik** uit **van** de acht strofen die Lyte schreef. In liedbundels zijn **doorgaans slechts vijf** (en soms nog minder) strofen opgenomen; de strofen 3 t/m 5 ontbreken in dat geval.